

Јован БУКУМИРА
КАНОНСКА БИОГРАФИЈА
ЖАКА ЛАКАНА

Институт за књижевност
и уметност, Београд

(Élisabeth Roudinesco, *Jacques Lacan: prikaz jednog života i istorija jednog sistema mišljenja*. Prev. Jelena Stakić i Goran Bojović.
Loznica: Karpos, 2020, 594 str.)

На српском језику коначно је доступна темељна интелектуална биографија Жака Лакана, коју потписује Елизабет Рудинеско. Ова књига, изворно објављена 1993. године као својеврстан наставак веома запажене двотомне *Историје њсихоанализе у Француској*, постала је у међувремену канонско штиво за све заинтересоване лакановце и њихове опоненте, упоредиво чак и са „званичном“ биографијом Сигмунда Фројда коју је током педесетих година прошлог века, у три дела, објавио Ернест Цонс. Домаћи читаоци већ су могли да упознају Елизабет Рудинеско као писца студије *Породица у расулу* и коауторку једног од најрелевантнијих *Речника њсихоанализе*. Њено широко хуманистичко образовање, с основама у студијама књижевности, богато терапеутско искуство, као и склоност историјском сагледавању феномена и личности о којима пише учинили су је незаобилазном ауторком на пољу психоаналитичких студија.

Тим квалитетима одликује се и ова књига о Лакану, који је дуго представљао „тај мрачни предмет“ фасцинације не само париских културних кругова, па је ова биографија очито настала из потребе да се с лакановског мита – или, тачније, култа – скине вео тајни који је, након смрти најутицајнијег француског психоаналитичара, попримио мастодонтске размере обожавања и мржње. Е. Рудинеско такође припада овом кружоку: прошла је обуку унутар Лакановог удружења и била учесница драматичних сукоба и шизми који су пратили ову групу још од њеног оснивања, а њена мајка, и сама психоаналитичарка, била је једна од Лаканових најближих пријатељица. Међутим, ова биографија, иако писана са симпатијом и уважавањем, није ни хагиографија нити атак, и свог јунака смешта с оне стране острашћених етикета – *French Freud* или *French Fraud*, интелектуални шарлатан или геније, маниристички Гонгора или питијски трбухозборац – које га само додатно мистификују. Ово

је покушај критичког сагледавања целокупног живота и система мишљења личности која је значајно утицала на ток европске интелектуалне историје друге половине 20. века.

Будући да је читав Лаканов живот био битно обележен литературом, није случајно то што књига наликује Балзаковим романима: почиње карактеристично детаљним описом историје и друштвене позиције породице Лакан, која великим делом одређује понашање и стремљења младог Жака, затим прати страсти, амбиције и интелектуално покоравање Париза овог нескривеног Растињака психоанализе, да би се целокупно духовно трагање за апсолутом завршило сасвим истањеним комадом шагринске коже у обличју све краћих гномских изрека и математичких формула.

Овог паметног, арогантног младића одгајаног у духу хришћанског картезијанизма, али обузетог Спинозом и опсесивном жељом да постане део духовне аристократије, пресудно су промениле савремена књижевност и филозофија: најпре упознавање с дадаистима и надреалистима, затим читање Џојса, а касније и похађање филозофије код Кожева и Коареа и учешће у раду Колежа за социологију. Како Е. Рудинеско доказује, управо је надреалистичко посредовање – прецизније, Далијеве тезе о стваралачком потенцијалу параноје – било кључно за коначни облик Лаканове докторске дисертације *О параноидној психози и њеном односу према личности* (1932). Наредни период протиче у знаку великог повратка Фројду, чији је циљ било очување најрадикалнијег језгра његовог учења – теорије о несвесном – те „пошаст“ која је највише узнемиравала и коју су поједине струје, попут его психологије, олако одстраниле из своје догме. Лакан је био неутаживо радознао и веома је проницљиво успевао да повеже разноврсне утицаје: Де Сосира, Леви-Строса, Јакобсона, Батаја и Хајдегера. Било му је стало до мишљења ових људи, с неким од њих се и дружио, али га они махом нису читали нити су плодно реаговали на његово учење. Тек му је наредна генерација – укључујући Алтисера, Фукоа, Дериду и Делеза, који су похађали чувене семинаре и читали ненадмашно иронично насловљене *Списе* – одала пуно признање за теоријске доприносе, али она му није била пријатељски блиска нити се према њему односила идолопоклонички, као же то захтевала таштина позног, „моћног и славног“ Лакана.

Посебно су занимљиви они делови књиге у којима се повлаче паралеле између развијања одређених теоријских концепција и збивања у Лакановом животу, нарочито зато што Рудинеско не упада у редукционистичку замку да прво каузално објашњава потоњим. Тако се, на пример, име-оца (*nom-du-père*) везује и за Лаканов однос према властитом оцу и, још више, очевом оцу, као и за законску немогућност да његова ћерка са Силвијом Батај понесе његово презиме, док је период разраде учења о субјекту и његовом односу према истини педесетих година био обележен великим лажима – према

удружењу, према породици, према пријатељима. Лаканова ексцентричност, хистрионичност и склоност провокацији, као и заводљивост, харизматичност и слаткоречивост, подупирале су његову жељу да се увек приказује у двоструком светлу: и као блудни разбијач старих вредности и као послушни настављач традиције.

Но, ова студија не доноси само узбудљиву животну сторију свог балзаковског јунака него представља и темељно научно издање, исцрпно опремљено пропратним критичким апаратом, библиографијом Лаканових радова и медијских наступа, мање доступним фотографијама, као и детаљним пописом свих тадашњих психоаналитичких удружења. У том погледу ово издање би домаћој стручној јавности, у њеним будућим подухватима сличне врсте, могло да послужи као пример хвале вредног споја приповедачког дара, богате ерудиције и научне утемељености. Једина невоља с оваквом врстом литературе лежи у њеној, условно речено, сувишности: упућенима више нису потребне ни велике дигресије из интелектуалне историје Запада ни узбудљиве животне анегдоте, а новопридошлима у ово поље све то још није сасвим неопходно – због чега се чини да је књига махом намењенима онима који су, у овим стварима, стигли „на пола нашег животног пута“.

Књига се завршава разочаравајућим „билансом стања“ постлакановске психоанализе, за коју ауторка тврди да је утонула у друштвени конформизам, мањак критичности и поплаву жаргона који се отуђио од свог предмета, при чему се ни Лакан не изузима од одговорности за такво стање. Но, оштрица напада посебно је упорна против Жака-Алена Милера, Лакановог зета и уредника његових семинара, који се – у самонаметнутој улози законитог духовног сина – „ушанчио у самотну раскош наследниковања“ и претворио у „живу копију мртвог оца“. Вреди споменути да се Е. Рудинеско Лакану вратила још једном, обележивши тридесет година од његове смрти кратком, али више полемички интонираном књигом *Лакан: ујркос свему*, у истом тренутку кад је и Милер објавио сопствени осврт на „великог учитеља“ – *Лаканов животој*.

Студије књижевности такође су биле подлегле инфлацији лаканизма, што не треба да чуди с обзиром на пажњу коју је Лакан придавао светским класицима као и на његова инспиративна, иако донекле својевољна тумачења *Анџијоне*, Терезе Авилске, *Хамлеџа*, Де Сада, Поа или Џојса – с којим се, временом, све више поистовећивао и у чијем је духу сковао бројне неологизме (*parlêtre, lalangue, motérialisme, sinthome, lituraterre*). У својим предавањима је често истицао Фројдову приврженост литератури, наглашавајући да је оснивач психоанализе књижевно образовање сматрао незаобилазним за аналитичара те да је идеално место своје установе видео у оквирима *universitas litterarum*. Више од тога, Лакан је тврдио да је Фројд несвесно открио управо читањем својих пацијената, док је себе радо

описивао као „оног који је читао Фројда“. С оне стране Атлантика ово учење је најпре и било примљено међу проучаваоцима књижевности, што је, уз помало насилно упаривање Лакана с осталим представницима тзв. *French Theory*, имало за последицу да психоанализа све мање буде наука о души а све више наука о писму – у чему се можда исувише дословно следило чувено поређење Фројда са Шамполионом. Ипак, бројни Лаканови увиди оправдано су наишли на плодно тле књижевне теорије, међу којима су најпропулзивније биле идеје да је несвесно структурисано као језик, у том смислу што наликује густо набораном текстуалном палимпсесту којег не само да треба читати већ који такође чита нас, да је језик отуђење субјекта у бескрајном ланцу означитеља, као и да постоји непремостиви јаз између означитеља и означеног, који не допушта никакво усаглашавање намере и значења нити коначна тумачења дела. Психоанализа, нарочито она лакановске провенијенције, помогла нам је да боље осветлимо улогу и удео жеље и моћи у свакој интерпретацији, али (ни) она не би смела да постане омнипотентни експланаторни модел за тумачење сваког текста.

Ова актуелност је још један прилог више за повратак Лакану. Издавач Карпос би својим досад објављеним књигама о њему могао да опреми читаву једну мању библиотеку. Нажалост, оваквим издавачким подухватом ипак се прећутно излази у сусрет данас исувише распрострањеној пракси заобилажења самих Лаканових текстова – зато што су, наводно, исувише компликовани, неприступачни и езотерични – те информисању из секундарних извора и *digest* верзија. То значи одустајање од узбудљивости, напетости па и фрустрираности, али и од истинског дијалога, које само непосредно читање може да нам донесе. Још нам недостаје више Лаканових „изворних“ дела у преводу, посебно издања његових семинара, па се надамо да ће се овај повратак убудуће одвијати у том правцу.